

Пиласва Тетяна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та іноземної філології Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця

Яценко Вікторія Володимирівна, к. пед. н., старший викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

РАННІ ТЕОРІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ: СТИСЛИЙ АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

У статті проаналізовано ранні теорії дистанційної освіти, розроблені провідними зарубіжними вченими, які покладені в основу сучасної теорії дистанційної освіти. Проведено порівняльний аналіз цих теорій, визначено їх складові, основні характеристики, позитивні та негативні риси.

Ключові слова: дистанційна освіта, дистанційне навчання, теорії дистанційної освіти.

В статье проанализированы ранние теории дистанционного образования, разработанные ведущими зарубежными учеными, которые положены в основу современной теории дистанционного образования. Проведен сравнительный анализ этих теорий, определены их составляющие, основные характеристики, положительные и отрицательные черты.

Ключевые слова: дистанционное образование, дистанционное обучение, теории дистанционного образования.

The aim of the article is to analyze the scientific approaches and theories that highlight the essence of distance education; to compare the early theories of distance education proposed by leading foreign scientists. These theories form the basis of modern distance education theory. The comparative analysis of these theories is made, components and their basic characteristics, positive and negative features are determined. These distance education theories emphasize the student's autonomy and independence; demonstrate the fundamental

difference between distance learning and other forms of education. Despite the differences, most of these theories emphasize the separation of a student and a teacher in space and time, the wide use of media for communication between a teacher and a student.

Key words: distance education, distance learning, theories of distance education.

Постановка проблеми. Теоретичне обґрунтування дистанційної освіти протягом її існування викликає бурхливі дискусії. Тому ідея дистанційної освіти реалізується окремо різними університетами та різними вченими. Відсутність загальноприйнятої теорії послаблює ідею дистанційної освіти. Слова американського теоретика дистанційної освіти Чарльза А. Ведемейера, опубліковані майже сорок років тому, залишаються правильними і сьогодні. «На жаль, – писав він, – правдою є те, що навчання за листуванням не змогло виробити теорію, яка пов’язує цю область з теорією і практикою звичайної освіти, що завдає серйозної шкоди розвитку і визнанню цієї області» [13]. З іншого боку, різноманіття підходів до реалізації дистанційного навчання відкриває простір для пошуку його найбільш ефективних форм і методів.

Теоретичні положення дистанційної освіти в основному були закладені в кінці двадцятого століття, коли консерватизм традиційних університетів став гальмуючим фактором у системі зростаючих потреб підготовки професійних кадрів для бурхливого промислового розвитку в світі. Друга половина 80-их і 90-ті рр. ХХ ст. мало що дали в теоретичному осмисленні дистанційної освіти, проте вони відзначені значним зростанням нетрадиційних університетів і визнанням світовим співтовариством дистанційної освіти освітою ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна бібліографія з основних проблем дистанційної освіти налічує більше 3 тисяч праць тільки англійською та німецькою мовами. Значна кількість з них присвячена

розробці навчальних курсів, їх структурі та засобам передачі матеріалу студентам. Зростає потік літератури і в країнах колишнього Радянського Союзу. Дистанційній освіті присвячені статті, наукові доповіді та монографії у різних країнах світу. Закордонні вчені за останні десятиліття запропонували багато теорій дистанційної освіти, на зміст яких впливали суспільство, політика, економіка та технології.

Теоретичні концепції розбігаються, утворюючи декілька напрямів: теорія автономії та незалежності (Р. Деллінг; Чарльз А. Ведемейєр; М. Дж. Мур), теорія індустріалізації викладання (О. Петерс), теорія взаємодії та комунікації (Б. Холмберг, Дж. Беет; Д. Сьюарт), теорія реінтеграції актів викладання і вивчення (Д. Кіган), теорія еквівалентності дистанційної освіти (М. Сімонсон, Д. Шейл, Р. Гаррісон, М. Бейнтон), теорія комунікації і керування студентом (Д. Шейл, Р. Гаррісон, М. Бейнтон), теорія дистанційного навчання Дж. Вердьюін та Т. Кларк, теорія дистанційного навчання Х. Ператон і інтегрована модель дистанційного навчання (В. Кінельов, В. Меськов, В. Овсянніков, В. Вержбицький та ін.). Роль дистанційних університетів у поданні можливостей навчання для непривілейованих шарів населення обговорювалася Х. Перратон, Л. Церічем і П. Сабатьє.

Метою статті є аналіз наукових підходів і теорій, які висвітлюють сутність дистанційної освіти; проведення порівняльного аналізу ранніх теорій дистанційного навчання, запропонованих зарубіжними науковцями.

Виклад основного матеріалу. Одним з найбільш відомих теоретиків дистанційної освіти є німецький вчений О. Петерс. Глибоко досліджуючи установи дистанційної освіти різних видів в 60-рр. ХХ ст., О. Петерс прийшов до думки, що дистанційну освіту слід порівнювати з індустріальним виробництвом товарів. Порівнюючи дистанційне викладання з промисловим виробництвом товарів, О. Петерс запропонував наступну термінологію для аналізу дистанційного навчання, а саме: раціоналізація; поділ праці; механізація; лінія збирання; масове

виробництво; підготовча робота; планування; організація; наукові методи керування; формалізація, стандартизація; функціональні зміни; об'єктивність; концентрація; централізація.

Застосування О. Петерсом категорій індустріальної теорії до дистанційної освіти призвело до висновку, що ця форма освіти є самою індустріалізованою, а теорія індустріалізації є найкращим її поясненням. Він стверджує, що кожен, хто професійно займається сьогодні освітою, повинен визнати, що існує дві абсолютно різні форми навчання: традиційна, заснована на міжособистісній комунікації, та індустріалізована, яка базується на технічних і промислових формах комунікації. З нашої точки зору, індустріальна модель дистанційної освіти потребує посилення педагогічної складової. У цьому сенсі ця теорія добре доповнюється теорією інтерактивності і комунікації.

Теорія інтерактивності і комунікації. Цей науковий напрям активно розвивався в 70-80 рр. ХХ ст. Його представниками були Б. Холмберг, Дж. Баат, Дж. Деніел, Д. Сьюарт, які вважали форми і технології організації інтерактивності та комунікації учасників навчального процесу ядром будь-якої теорії дистанційної освіти. Вони розглядали психолого-педагогічні та інформаційно-технологічні аспекти процесу комунікації.

Б. Холмберг [8] описує дистанційну освіту як керовану дидактичну бесіду з керівником (*guided didactic conversation*). У зв'язку з використанням нових технологій в дистанційній освіті виключається особистий контакт і діалог з викладачем, який є одним з найважливіших складових традиційного навчального процесу. Керована дидактична бесіда повинна, на його думку, заповнити цей вакуум. Підтримуючи думку М. Мура, Б. Холмберг вважає, що реальне навчання повинно бути індивідуальним, що досягається шляхом засвоєння матеріалу. Б. Холмберг наполягає на тому, що система дистанційної освіти повинна відповідати наступним вимогам: відсутність вступних вимог до навчальних закладів та

фіксованих завдань впродовж певного часу; вільне відвідування занять та виїзних шкіл студентами.

Б. Холмберг вивів в своїй теорії наступні сім постулатів, на яких ґрунтується керована дидактична бесіда: 1) відчуття особистої взаємодії викладача та студента сприяє отриманню задоволення від навчання та підвищення мотивації; 2) це відчуття може бути посилено добре розробленим матеріалом для самостійного вивчення і двостороннім спілкуванням на відстані; 3) інтелектуальне задоволення і мотивація сприяють досягненню мети навчання та використанню відповідних процесів і методів; 4) атмосфера, мова та умовності «дружньої бесіди» сприяють створенню відчуття реальної комунікації; 5) інформація, що передається і отримується в розмовній, неофіційній формі, легко засвоюється і запам'ятовується; 6) концепція «розмовного спілкування» може з успіхом використовуватися з будь-якими технологіями в дистанційній освіті; 7) планування і керівництво необхідні для організованого навчання [8, с. 115–116].

За твердженням Б. Холмберга, навчання при дистанційній освіті є самостійним, але він наполягає на тому, що це не просто приватне читання, а взаємодія студентів з викладачами, тьюторами та іншими представниками навчальної організації; студенти мають підтримку, користуючись курсом, який був для них розроблений. Саме ці відносини автор характеризує як керовану дидактичну бесіду. Бесіда може бути реальною (за листуванням, телефоном, при особистому контакті) або імітованою (стилізовані під бесіду матеріали для дистанційного навчання, внутрішня розмова студента, який вивчає текст).

На нашу думку, матеріали для дистанційного навчання, підготовлені на основі теорії Б. Холмберга про керовану дидактичну бесіду, будуть легкодоступними, зрозумілими та помірковано насиченими інформацією. Вони будуть мати індивідуальний стиль розмови з використанням особових і присвійних займенників; будуть містити: роз'яснювальні

поради і пропозиції студентам (наприклад, що робити, чого уникати, на що звертати особливу увагу); запрошення до обміну думками, запитаннями; спроби емоційного впливу на студента для появи у нього особистого інтересу до цього предмета чи проблеми. Крім цього, повинно бути розмежування змін тем через роз'яснювальні твердження, друкарські засоби та зміну дикторів [8, с. 117].

У 1995 р. Б. Холмберг вніс певні зміни у власну теорію дистанційної освіти. Ця нова загальна теорія дистанційної освіти поділяється на вісім частин і має наступні твердження:

1. Дистанційна освіта призначена для тих студентів, які не можуть або не хочуть навчатися очно. В системі дистанційної освіти студенти є незалежними від рішень навчального закладу щодо вимог до вступу, розкладу занять, місця навчання, поділу року на семестри і канікули. Отже, завдяки дистанційній освіті у студента з'являється свобода вибору і незалежність.

2. Суспільство має значну користь від застосування форм і методів дистанційної освіти завдяки можливостям «ліберального» навчання для студентів, безперервного навчання для дорослих, професійній перепідготовці спеціалістів.

3. Дистанційна форма освіти ефективно сприяє оволодінню студентами когнітивними знаннями та навичками, а також їх емоційному та психомоторному навчанню.

4. Дистанційне навчання, як індивідуальна діяльність, базується на глибокому вивченні матеріалу. Навчання, викладання, перевірка рівня засвоєння знань ґрунтується на опосередкованій комунікації з використанням попередньо розроблених курсів та інформаційно-комунікаційних технологій.

5. Дистанційне навчання, яке з одного боку має елементи індустріалізації з поділом праці, використанням механічних пристроїв, електронної обробки даних і масової комунікації, з іншого боку, слугує

індивідуалізації навчання та безпосередній комунікації між студентами та викладачами.

6. Особистісні зв'язки, задоволення від навчання, взаємодія між студентами і тьюторами та консультантами слугують головними факторами в системі дистанційної освіти. Почуття співпереживання сприяють мотивації студентів до навчання.

7. Дистанційне навчання можна організувати і провести так, що студенти заохочуватимуться до пошуку, критики та ідентифікації своєї позиції. Таке навчання не ризикує бути зведеним лише до вивчення фактів і відтворення загальноприйнятих відомостей.

8. У підсумку вищенаведене дозволяє описати організацію дистанційного навчання а, з іншого, теорію, в якій генеруються гіпотези [9].

На думку Б. Холмберга, єдиною важливою справою в світі є індивідуальне навчання студентів. Адміністрування, консультування, викладання, робота в групі, оцінювання важливі лише за умови, якщо вони підтримують індивідуальне навчання. Автор підкреслює необхідність створення систем з повністю вільним відвідуванням, вільним вибором екзаменаційної сесії і постійним двостороннім зв'язком під час проведення тьюторіалу [5, с. 86] .

У 60-90-ті рр. ХХ ст. Б. Холмберг вніс значний внесок у розвиток теорії дистанційної освіти. Тема, яку він постійно розвиває в своїх роботах, – це «дидактична розмова з керівником» як характерна властивість дистанційної освіти [4, с. 35]. Це поняття характеризується вченим як нормативне, тому що воно було введено для пропозиції методів, які повинні бути ефективними в полегшенні навчання. Ці методи включають в себе написання матеріалів курсу в стилі діалогу (часто вживаються займенника «я», «ви», «ми»), в яких ретельна систематизація змісту та мови відрізняється від стилю традиційних підручників.

Поняття двосторонньої комунікації при навчанні по листуванню запропонував А. Бейтс. Протягом 70-их рр. ХХ ст. він здійснив серію дослідницьких проектів з розробки можливих форм двосторонньої комунікації в навчанні на відстані, в основі яких закладено: створення взаємодії в рамках навчального матеріалу за допомогою вправ, питань або тестів для самоперевірки, а також визначення центральної ролі викладача у створенні комунікації зі студентом поштою, за допомогою комп'ютера, телефону або за персонального контакту [2, с. 18].

Працюючи у Відкритому університеті Великобританії, Д. Сьюарт зробив цікавий внесок у теорію взаємодії та комунікації. У своїх роботах вчений значну увагу приділяє питанням ефективності задоволення попиту на знання студентів, які навчаються дистанційно. Д. Сьюарт виділяє дві проблеми: 1) порівняльний аналіз умов навчання студентів в традиційних і дистанційних навчальних закладах і 2) спеціальні потреби студентів, що навчаються на відстані, а також на те, як тьютори можуть найкращим чином задовольнити ці потреби [1, с. 78].

Підкреслюючи відмінності між традиційною та дистанційною освітою, учений пише: «У студентів, які навчаються дистанційно є життєвий і трудовий досвід, в рамках якого проходить процес навчання ... Вони не можуть повністю присвятити себе навчанню, зробивши освіту своєю єдиною метою... Миттєва допомога з боку викладача майже повністю відсутня. Студенти позбавлені можливості навчатися в сприятливій атмосфері навчальної групи і оцінювати рівень власних досягнень шляхом порівняння з іншими студентами, що може перешкоджати набуттю впевненості в собі» [12, с. 172–173]. Таким чином, студенти, які навчаються в системі дистанційної освіти, знаходяться в контексті життєвого і трудового досвіду, що породжує у них специфічні запити по відношенню до підтримки в процесі отримання знань. Він заперечує тезу про те, що пакет матеріалів для дистанційного навчання може виконати всі функції викладача і стверджує, якби такий комплект

був, він став би безкінечно дорогим, оскільки повинен відобразити весь складний процес безпосередньої взаємодії викладача і студента. Д. Сьюарт дійшов висновку, що в дистанційних формах освіти підвищується роль тьютора як посередника між навчальним матеріалом і студентом. «Роль тьютора як посередника між навчальним матеріалом і студентом ... найбільш виразно проявляється саме в дистанційній освіті, особливо при використанні письмового діалогу. Зміст і вимоги досліджуваних матеріалів можуть бути вельми віддалені від системи координат студента» [12, с. 165].

Таким чином, учений вважає, що забезпечення порадами та підтримка студентів при системі навчання на відстані є майже нескінченно різноманітною проблемою, що породжує необхідність в консультативній та допоміжній ролі установи дистанційної освіти, а не тільки забезпечення студентів комплектом навчальних матеріалів.

Теорія реінтеграції актів викладання і вивчення. (Д. Кіган). Д. Кіган синтезував ранні теорії дистанційної освіти і сформулював найбільш характерні її ознаки, які були наведені вище. Зробивши аналіз визначень дистанційної освіти Б. Холмберга, М Мура, О Петерса, Д. Кіган прийшов до висновку, що дистанційна освіта в першу чергу характеризується відокремленням актів викладання і вивчення в просторі та часі. На основі цього він робить висновок про те, що основою для теорії дистанційної освіти має бути загальна теорія навчання.

Спираючись на ідеї О. Петерса, Д. Кіган розглядав дистанційну освіту в якості компонента індустріалізації [10, с. 43], який здійснюється за допомогою технічних засобів, таких як листування, друковані матеріали, навчальні та методичні посібники, аудіовізуальна підтримка, радіо, телебачення, комп'ютери. Д. Кіган доводить, що як наслідок індустріалізованого характеру дистанційної освіти, який базується на відокремленні студента від навчального закладу, її теоретичне обґрунтування полягає в реінтеграції актів викладання і навчання. Д. Кіган

стверджує: «В системі дистанційної освіти необхідно переборювати небажання людей починати навчання та уникати відсіву згодом. Для цього необхідно вирішити проблему мотивації та знаходження навичок, цілковито відмінних від тих, що необхідні в традиційній освіті, навичок, які необхідні на виробництві» [10, с. 120].

Дослідник Д. Кіган застерігає, що дистанційна освіта легко може стати знеособленою як для персоналу, так і для студентів. Тому, для дистанційного студента відтворення ланки між викладанням і навчанням повинно здійснюватися за допомогою запланованої міжособистісної комунікації. Д. Кіган вважає, що друковані навчальні матеріали повинні містити багато елементів міжособистісної комунікації. Він наполягає на тому, що чим більш успішно дистанційна навчальна програма керує реінтеграцією, тим вища якість навчання та менше відсіювання студентів [5, с.88].

Коротко розглянемо інші, менш відомі теорії дистанційної освіти. Теорія еквівалентності дистанційної освіти. Представником цієї теорії є М. Сімонсон. Згідно з цією теорією дистанційна освіта є формальною освітою на базі навчального закладу, яка відбувається на відстані за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій з обов'язковим використанням зворотного зв'язку. М. Сімонсон при розробці теорії стверджував, що «системи дистанційного навчання мають зробити еквівалентним навчання всіх студентів незалежно від того, як вони пов'язані з ресурсами або викладанням, яке їм потрібне» [5, с. 89]. На думку вченого, в дистанційних навчальних закладах повинні бути створені необхідні умови для забезпечення своїх студентів освітою на рівні традиційних університетів. Незважаючи на різність способів отримання освіти, досвід навчання традиційних та дистанційних студентів повинен бути еквівалентним. Метою навчального процесу є отримання студентами сукупності знань та досвіду, для їх використання в майбутній практичній роботі.

Теорія комунікації і управління. Представниками є Д. Шейл, Д. Гаррісон, М. Бейнтон. В основі цієї теорії лежить навчальна комунікація між викладачем та студентом, яка «базується на пошуку розуміння і пізнання за допомогою діалогу і дебатів» [6, с. 12]. На думку Д. Гаррісона, для підтримання навчальної взаємодії необхідне використання комунікаційно-інформаційних технологій, які допомагають скоротити витрати часу та коштів на підготовку студентів в освітніх закладах.

Важливим елементом цієї теорії є концепція управління студентом Д. Гаррісона та М. Бейнтон. Вчені вважають, що керування повинно ґрунтуватися на взаємозв'язку між самостійністю (студент сам формує освітній маршрут), досвідченістю (в разі здатності навчатися незалежно), та підтримкою з боку освітнього закладу. Це, в свою чергу, інтерпретується в межах більших взаємозв'язків між викладачем, студентом і змістом [5].

Теорія дистанційної освіти Дж. Верд'юїна і Т. Кларка. Учені Дж. Верд'юїн і Т. Кларк вважають, що у дистанційному навчанні будь-яка комунікація – це перманентний процес інтерпретації тексту (навчального матеріалу, заданих питань, коментарів викладача і колег-студентів). Постійна робота в текстуальному середовищі створює особливу атмосферу і вимагає від організаторів навчального процесу певної рефлексії над специфікою цього процесу. Головним об'єктом цієї рефлексії виступає текст в різних своїх формах, але середа комунікації залишається цілком і повністю потоком письмового тексту.

Вчені наполягають на тому, що друковані матеріали завжди були переважаючими медіа в дистанційній освіті і залишаться найбільш прийнятною формою доставки навчального матеріалу в майбутньому. На їх думку, друковані матеріали далеко випереджають за масштабами використання інших медіа і є найбільш важливим засобом подання навчального змісту. Єдиним недоліком друку є те, що він дає опосередковане уявлення про реальність. Більшість аудіо та відео

матеріалів потребують друкованого супроводу, що в свою чергу зменшує бажання освоювати деякі важливі теми. Всі медіа, які використовуються в дистанційній освіті, можуть працювати в поєднанні з друкованими матеріалами. Те, що неможливо передати через друковане слово або аудіовізуальні медіа, зазвичай передається в ході практичних занять, коли потрібне проведення семінарів або інший спосіб спілкування викладача і студента. Учені наполягають на тому, що при дистанційному навчанні необхідно живе спілкування.

Теорія дистанційного навчання Х. Ператон. Ця теорія виражена в формі чотирнадцяти тверджень [11, с. 34–35]. Можливість використання дистанційного навчання для полегшення здобуття освіти покладена в основу перших п'яти положень: для навчання можна використовувати будь-яке середовище; в системі дистанційної освіти не має необхідності перебування викладача і студента в один і той же час в одному і тому ж місці; вартість дистанційного навчання залежить від кількості студентів; економія коштів залежить від рівня освіти студентів, вибору медіа і складності навчання; можливість охоплення більш широкого кола студентів за допомогою дистанційного навчання.

Необхідність комунікації між студентами та між викладачем і студентами розглядається наступними положеннями: в системі дистанційної освіти існує можливість організації навчання за допомогою діалогу; під час очних зустрічей тьютора зі студентом, його функція передавача інформації трансформується в функцію консультанта; групове обговорення є поширеним та ефективним дистанційним методом навчання; завжди існує можливість знаходження матеріальних ресурсів для підтримки навчальних і економічних переваг дистанційного навчання над традиційним.

Наступними положеннями учена наголошує на тому, що: для планування дистанційного навчання потрібен системний підхід; мультимедійні програми є більш ефективними в порівнянні з тими, що

базуються на одному медіа; для забезпечення індивідуального навчання важливо чітко обирати медіа, необхідні для певних завдань; зворотній зв'язок та добре підготовлені навчальні матеріали є необхідними умовами дистанційного навчання [3, с.62] .

Модель, яка була розроблена в Росії в 90-ті рр. ХХ ст. В. Кінельовим, В. Меськовим, В. Овсянніковим [2, с. 19], розглядає дистанційну освіту як інформаційно-освітнє середовище, яке ґрунтується на сучасних засобах передачі та зберігання інформації. Центром цієї теорії є викладач, який виступає не як інтерпретатор знання, а як координатор пізнавального процесу, у функції якого входять зміни та корегування курсу, консультування студента з усіх аспектів навчання. Студент при цьому сам формує свій індивідуальний освітній рух з модульних компонентів курсів. При цьому дистанційна освіта не протиставляється існуючій в країнах колишнього Радянського Союзу системі заочної освіти, засоби дистанційного навчання розглядаються як найбільш ефективні у перетворенні заочної освіти. На відміну від теоретиків дистанційної освіти, керівники відкритих університетів можуть швидко пристосовуватися до вимог ринку. На погляд вищезазначених вчених, кампусні і дистанційні університети рухаються назустріч одне одному. Кампусні університети змушені будуть пом'якшити жорсткість системи адміністративних вимог, бо студенти будуть ефективно використовувати модульність програм, прагнучи вчитися в зручному для них темпі. З іншого боку, завжди будуть існувати студенти, які є психологічно нездатними для навчання за допомогою комп'ютера, а також ті, що потребують «жорстких» університетських рамок.

Отже, зазначені теорії дистанційної освіти акцентують увагу на самостійності та незалежності студента, а також засвідчують фундаментальну відмінність дистанційної освіти від інших форм навчання. Попри розбіжності більшість теорій дистанційної освіти підкреслюють відокремлення студента і викладача в просторі та часі, значний вплив

навчального закладу на освітній процес, широке використання медіа-ресурсів для забезпечення комунікації між викладачем і студентом. Дистанційне навчання базується на глибокому вивченні матеріалу, є відкритим до біхевіоризму, когнітивного та інших режимів навчання. Важливими є особисті зв'язки, задоволення від навчання і співпереживання між студентами та педагогами, що забезпечує свободу вибору і незалежність студентів. Дистанційне навчання є інструментом для періодично повторюваного та безперервного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаевская Е. Г. К вопросу об истории развития теорий дистанционного обучения / Е. Г. Гаевская // «Интернет и современное общество» (IMS-2010) – 2010. – С. 75–79.
2. Либин-Левая В. А. Теория и практика дистанционного образования (Открытый университет Израиля) : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Либин-Левая Виктория Анатольевна – М., 1998. – 220 с.
3. Пилаева Т.В. Тенденції розвитку вищої дистанційної освіти у Великій Британії (середина ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Пилаева Тетяна Володимирівна. – Ялта, 2014. – 242 с.
4. Толстова О. В. Гуманистический подход в зарубежных теориях дистанционного обучения / О. В. Толстова // Вестник ТГПУ. – 2010. – Вып. 10(100). – С. 34–38.
5. Шуневич Б. І. Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Шуневич Богдан Іванович. – К., 2008. – 509 с.
6. Garrison D. Mapping the boundaries of distance education: Problems in defining the field / Garrison D., Shale D. // The American Journal of Distance Education. – 1987. – № 1 (1). – P. 7–13.
7. Holmberg B. Distance education – a survey and bibliography / B. Holmberg. – London : Kogan Page, 1977. – 14 p.

8. Holmberg B. Guided didactic conversation in distance education / B. Holmberg, D. Sewart, D. Keegan // Distance Education: International Perspectives – London : Croom Helm, 1983. – P. 114–122.
9. Holmberg B. The sphere of distance-education theory revisited / B. Holmberg // ZIFF FernUniversität – Gesamthochschule, Hagen, 1995. – P. 1–20.
10. Keegan D.J. The foundations of distance education / D. J. Keegan – London : Croom Helm, 1986. – 276 p.
11. Perraton H. A theory for distance education / H. Peraton, D. Sewart, D. Keegan., B. Holmberg // Distance education: International perspectives. – New York : Routledge, 1988. – P. 34–45.
12. Sewart D. Providing an information base for students studying at a distance / D. Sewart // Distance Education. – 1980. – V. 1, № 2. – P. 171–187.
13. Wedemeyer C. A. Characteristics of open learning systems / C. A. Wedemeyer // Open learning systems. – Washington, 1974. – P. 178–185.

LITERATURE

1. Haevskaya E. H. K voprosu ob ystoriyy razvytyyya teoryy dystantsyonnoho obuchenyya / E. H. Haevskaya // «Ynternet y sovremennoe obshchestvo» (IMS-2010) – 2010. – S. 75–79.
2. Libin-Levav V. A. Teoriya i praktika distantsionnogo obrazovaniya (Otkryityiy universitet Izrailiya) : diss. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Libin-Levav Viktoriya Anatolevna – M., 1998. – 220 s.
3. Pylaieva T.V. Tendentsiyi rozvytku vyshchoyi dystantsiynoyi osvity u Velykiy Brytaniyi (seredyna KhKh – pochatok KhKhI stolittya): dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Pylaieva Tetiana Volodymyrivna. – Yalta, 2014. – 242 s.
4. Tolstova O. V. Gumanisticheskiy podhod v zarubezhnyih teoriyah distantsionnogo obucheniya / O. V. Tolstova // Vestnik TGPU. – 2010. – Vyip. 10(100). – S. 34–38.

5. Shunevych B. I. Rozvytok dystantsiynoho navchannya u vyshchiy shkoli krayin Yevropy ta Pivnichnoyi Ameryky : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.01 / Shunevych Bohdan Ivanovych. – K., 2008. – 509 s.
6. Garrison D. Mapping the boundaries of distance education: Problems in defining the field / Garrison D., Shale D. // The American Journal of Distance Education. – 1987. – № 1 (1). – P. 7–13.
7. Holmberg B. Distance education – a survey and bibliography / B. Holmberg. – London : Kogan Page, 1977. – 14 p.
8. Holmberg B. Guided didactic conversation in distance education / B. Holmberg, D. Sewart, D. Keegan // Distance Education: International Perspectives – London : Croom Helm, 1983. – P. 114–122.
9. Holmberg B. The sphere of distance-education theory revisited / B. Holmberg // ZIFF FernUniversitat – Gesamthochschule, Hagen, 1995. – P. 1–20.
10. Keegan D.J. The foundations of distance education / D. J. Keegan – London : Croom Helm, 1986. – 276 p.
11. Perraton H. A theory for distance education / H. Peraton, D. Sewart, D. Keegan., B. Holmberg // Distance education: International perspectives. – New York : Routledge, 1988. – P. 34–45.
12. Sewart D. Providing an information base for students studying at a distance / D. Sewart // Distance Education. – 1980. – V. 1, № 2. – P. 171–187.
13. Wedemeyer C. A. Characteristics of open learning systems / C. A. Wedemeyer // Open learning systems. – Washington, 1974. – P. 178–185.